

Minnesmärket vid Tullhusparken
Flykt och Hemkomst

Carl Göran Andreæ

**Sverige och den stora
flykten från Estland
1943–1944**

Bild nr
A348

Tid
1944

Kategori / Plats
Möten /Sammankomster

Motiv
Flykten från Estland

Många på Dalarö har egna minnen om Balterna som flydde undan krigets faser och landsteg här på Dalarö. *(Del av text ur Flykt och Hemkomst 2004, skriven av Jan Johansson)*

Haapsalu – Dalarö / Ilon Wikland

Det första mötet ägde rum när hon 1944 landsteg vid Dalarö efter flykten från hemstaden Haapsalu. Vi minnas allt detta som skedde när Sovjetstyrkorna närmade sig Tallinn, då många ester bestämde sig för flyktvägen över Östersjön. Det var ett stort risktagande för människorna där de färdades i nattens mörker på vagnar bakom hästar längs Estlands kuster mot någon lugnare plats att samlas vid, det viktigaste var att haka på en skeppare.

Ryska ubåtar – Svenska patrullbåtar

När den mörkaste delen av natten inträdde släcktes lanternorna ned och kursen styrdes mot svenska farvatten. Om de mött de ryska ubåtarna hade de flyende fartygen sänkts under färden. När den svenska skärgården äntligen nåtts mötte de i regel någon svensk patrullbåt, redo att bistå i rollen som lots och navigera den värdefulla lasten av människor till bl. a. Dalarö.

Efter fem dygns strapatser över Östersjön anlände Ilon Wikland till Dalarö Hotellbrygga den 25 september 1944. Den 26 september drog en kraftig storm över Östersjön och många flyktingbåtar kom aldrig fram. Historien får oss nu att minnas dessa människors livsöden av glädje och lidanden och att hedra de som släcktes av havet.

Många har egna minnen

På Dalarö minns många skärgårdsbor dessa händelser. Men tiden rinner snabbt iväg och för att vi ska påminnas om historien och föra den vidare till nya generationer, restes ett minnesnärke vid Tullhuset den 25 september 2004.

Minnesmärke

Omkring 6.500 balter nådde sin tillflykt till Dalarö, till Sverige kom totalt 30.000 baltiska flyktingar. Minnesmärket *Flykt och Hemkomst* som Haninge kommun genom föreningen Haninge-Haapsalu Vänskapförening och Södra Skärgårdens Intresseförening, företag och enskilda personer rest i Tullhusparken är utfört av Ursula Schütz. Minnesmärket symboliserar samförstånd länder emellan och utveckling av gemensamma vägar kring utbildning, kultur och forskning.

Lite mer fakta kring flykten 1944.

Bakgrund till flykten

Enligt ett hemligt tillägg till Molotov-Ribbentrop-pakten mellan Tyskland och Sovjetunionen placerades de Baltiska staterna i Sovjetunionens intresseområde. Efter andra världskrigets utbrott annekterades dessa av Sovjet. När Tyskland efter Operation Barbarossa ockuperade det Baltiska området kom dessa att betraktas som befriare. När Röda Armén under hösten 1944 började återta området, flydde 20 000 Balter under hösten-vintern bokstavligen i allt som flöt över till Sverige.

Flykten

De flesta flyktingarna tog sig över Östersjön till Gotland och till Stockholms skärgård. En del tog sig även via den finska skärgården över Ålands hav till Upplands och Gästriklands kuster. Enbart Sandhamns Marinpolisdistrikt fick ta emot ca 7000 flyktingar. En av dem var konstnären Ilon Wikland som kom i land vid Dalarö. Många flyktingbåtar var helt olämpliga för att korsa Östersjön under den aktuella årstiden. Somliga var öppna båtar, som nödortfigt täckts med presenningar eller segel som skydd mot vind och överbrytande sjö. Flyktingarna riskerade att bli nedkylda och apatiska. Det förekom även att flyktingbåtar blev beskjutna med kulspruteeld från flygplan, varvid flyktingar dödades och sårades. Hur många flyktingar som gav sig iväg, men aldrig kom fram går inte att utröna.

Svenska räddningsinsatser

När båtarna närmade sig den svenska kusten uppstod ett nytt riskmoment, då flyktingarna saknade sjökort och lokalkännedom och lätt hamnade i grunduppfyllda områden. Den under 1942 bildade organisationen "Marinpolisen" som bestod av tullverkets kustbevakning och inkallade militärpolis, fick ofta rycka ut för att möta flyktingbåtarna och lotsa dem i hamn.

Svenska marinen fick i uppgift att söka möta flyktingarna till havs. Detta var dock riskfyllt. Sedan Finland utträtt ur kriget den 19 september och Sovjet därför kunnat svepa upp de tyska minspärrarna i Finska viken kunde Sovjetiska ubåtar på nytt uppträda i Östersjön. Den 9 november förklarade Tyskland hela östra Östersjön som operationsområde där alla fartyg löpte risk att angripas av tyska sjöstridskrafter. För att minska risken för torpedering fick därför sökning ske med jagare som med hög fart och ständigt zick-zackande patrullerade utanför den baltiska kusten. Bland dessa lyckades jagaren Gävle (Fartygschef B. F. Thermenius) genomföra flera lyckade bärgningar av flyktingar under hårt väder.

Mottagandet i Sverige

Eftersom det i det krigshärjade Östeuropa härjade smittosamma sjukdomar, fick flyktingarna genomgå sanitetsbehandling och placerades därefter i karantän i hastigt iordningställda uppsamlingsläger. Totalt upprättades ett hundratal läger.

Lite mer om minnesmonumentet.

Ilon Wikland, är mest känd för sina illustrationer/teckningar till Astrid Lindgrens böcker. Vid invigningen av minnesmonumentet blev hon en av dagens huvudpersoner. Hon var med ombord som rädd och ensam 14-årig flykting och landsteg på Dalarö. Den svåra resan och första tiden som flykting har hon berättat om i boken *Den långa, långa resan*. Hon fick ta emot Taube-stipendiet och klippa bandet till minnesmonumentet.

Ilon Wikland, svensk illustratör född i Tartu, Estland men kom till Dalarö i Stockholms skärgård 1944. Hon studerade vid Acek Kumliens skola för bok- och reklamkonst, vid Konstfack och Signe Barths målarskola. Wikland har arbetat på bland annat Lundins boktryckeri, Åhlén och Åkerlunds förlag och Rabén & Sjögren. Hon är främst känd för sina illustrationer till Astrid Lindgrens böcker, den första var Mio min Mio.

Vid Tullhusparken finns även några andra minnestavlor.

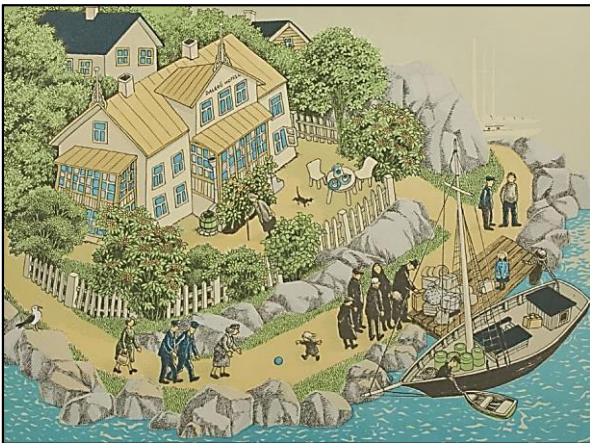
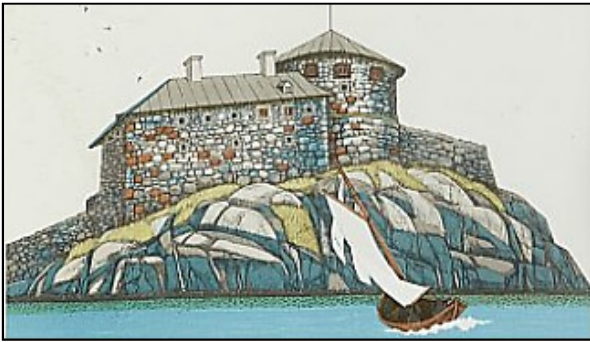
På en minnesplatta finns orden: Uppbrott - hopp - längtan - glömska - minne - saknad - liv - framtid.

Ilon Wikland född 1930.

Litografier med Dalarömotiv gjorda av Ilon Wikland.

Minnesmonument.

